

Dobruca- Köstence Ağızı Zarf-Fiilleri ve Anadolu Ağızları Zarf-Fiilleri Üzerine Değerlendirmeler

*Jale ÖZTÜRK**

Öz

Fiilimsiler, Türkçeye birden fazla eylemi bir cümle ile ifade edebilme özelliği katar. Bu nedenle fiilimsi eklerini ve bu eklerin farklı zaman, farklı coğrafyalarda ve farklı boylardaki kullanımlarını karşılaştırmak gerekir. Türkçede fiilimsi ekleri içerisinde Zarf-fiil eklerinin çok özel bir yeri vardır. İsim-fiil ekleri ve sıfat-fiil eklerinde lehçeler arasında çok büyük farklılık görülmediği gibi, tarihi gelişim sürecinde bu eklerin çok büyük değişiklik geçirmediği söylenebilir. Ancak zarf-fiil ekleri için aynı şeyler söylenemez. Türkçe sürekli zarf-fiil eki üretmeye devam etmekte en az çaba yasasının tersine birden fazla eki, ek ve edatı birleştirerek yeni zarf-fiil ekleri veya birleşik zarf-fiiller üretmektedir. Yazı dili olmayan, Türkiye Türkçesiyle bağları çok sıkı olmayan fakat zengin bir kültüre sahip olan Dobruca-Köstence bölgesi ağızlarında '*bolgannan sebep*' (olduğu için) gibi farklı zarf-fiil ekleri görülmektedir. Bu sebeple bu çalışmada Dobruca-Köstence bölgesinde konuşulan Türkçedeki zarf-fiil ekleri ve bu eklerin işlevleri incelenmiştir. Çalışma için Dobruca ve Köstence ağızları üzerine yapılmış tezlerde yer alan metinlerden yararlanılmıştır.

Anahtar sözcükler: Türkçenin ağızları, fiilimsi, zarf-fiil, Dobruca, Köstence, Anadolu ağızları

An Examination of Verbal Adverbs in the Dobruca-Köstence Dialect and Anatolian Dialects

Abstract

Gerundials enable Turkish to indicate more than one action in a single sentence. For this reason, it is necessary to compare the adverbial suffixes and their uses at different times, in different regions, and in different tribes. Among the Turkish gerundial suffixes, adverbial suffixes occupy a very unique position. It can be said that there is not a big difference among the dialects in terms of the verbal noun suffixes and participle adjective suffixes, and that these suffixes have not undergone a substantial change during the period of historical evolution. However, it is not possible to say the same for the verbal adverb suffixes. Turkish continues to produce verbal adverbs, and contrary to the law of minimum effort, it produces new adverbial suffixes or compound gerundial verbs by combining more than one affix with prepositions and affixes. Different verbal adverb suffixes such as '*bolgannansebep*' exist in the dialects of the Dobruca-Köstence region, which do not have a written form and do not have strong ties with Turkey Turkish but have a rich culture. Therefore, in this study, the suffixes of the verbal adverbs in Turkish dialect spoken in the Dobruca-Köstence territory and the functions of those suffixes were examined. For the study, texts in the theses that studied the Dobruca and Köstence dialects were used.

Keywords: Dialects of Turkish, gerundial, verbal adverb, Dobruca, Köstence, Anatolian dialects

* Prof. Dr. Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Hatay. E-posta: ozturkj@gmail.com

Giriş

Toplumlar geniş coğrafyalara yayıldıkça giderek dilleri de kollara ayrılmakta ve gidilen yöre etkisi ve getirdikleri dilden saklayabildiklerinin karışmasıyla lehçeler oluşmaktadır. Lehçelerin altında ise konuşulan ama yazılmayan ağız adacıkları ortaya çıkmaktadır. Bu durum bütün dillerde olduğu gibi, ortaya çıktığı coğrafyadan çok geniş coğrafyalara yayılan Türkçe için de geçerlidir. Özellikle de yayıldıkları bölgede siyasi etkinliğini yitirmiş, geçmiş hâkimiyet döneminin kalıntıları durumunda olan Balkanlarda, Irakta, İran'da, Suriye'deki Türkçe konuşurların kültürlerinin ve etnik alt yapılarının izlerini saklayan ağızlarının incelenmesi çok önemlidir. Bu düşüncelerle bu çalışmada Romanya'da Dobruca ve Köstence bölgesinde yaşayan Türk soyluların ağızlarındaki zarf-fiiller ele alınmıştır.

Diğer dillerde olduğu gibi Türkçenin de kollarının birbirleriyle de temas bölgeleri (contact area) vardır. Türkçenin farklı kollarının başlıca temas bölgeleri Aral denizi çevresi, Mısır, Kafkaslar ve Kırım'dır. Bu bölgeler, Kıpçakça ile Oğuzca arasındaki temas bölgeleridir. Dobruca da uzun süre Osmanlı yönetiminde kalması nedeniyle bu temas bölgelerinden sayılabilir. Osmanlı Türkçesi Bulgaristan ve Dobruca üzerinden Balkanların kuzey doğusuna doğru uzanırken Kıpçak grubu da, Romanya Tatarcası aracılığıyla sınırlarını Balkanlara kadar genişletir. Romanya'da konuşulan/yazılan Rumeli Türkçesinin bir varyantı olan Türkçe ile Romanya Tatarcası, Dobruca bölgesinde bir aradadır. Başkent Bükreş'te ve diğer bölgelerde de konuşulan Tatar Türkçesi veya Rumeli Türkçesi adacıkları vardır (Eker, 2006).

Tarihte Kuman-Kıpçaklar:

Yunan kaynaklarında Komanen, Latin kaynaklarında Kuman, Rus kaynaklarında Polovets, Macar kaynaklarında ise Kun olarak adlandırılan Kumanların bu adı "solgun, sarımtırak" anlamındaki renk adından aldıkları yaygın kanaattir. (Arat, 1955) Bizanslarda 'Koman' Alman Edebiyatında Kumanlara 'Valvi', Leh vakayinamelerinde Placi, Çeklerde Plavci, Ermenilerde Harteş gibi hepsinde 'sarı saçlı, sarışın' anlamına gelen adlar verilmiştir (Caferoğlu, 1984). İçlerinde çeşitli kavimlere mensup unsurlar bulunan kavmi bir birlik teşkil etmişlerdir. 1103'te Rus kuvvetlerine yenilen Kumanlar yerlerini yeni Türk dalgası olan Kıpçaklara bıraktılar. X. yüzyıldan sonra Kıpçak adı daha yaygın kullanılmaya başlandı. Kuman-Kıpçaklar Bulgaristan, Romanya, Rusya ve Gürcistan'da da önemli rol oynamışlardır. Bu Türk topluluğunu İslâm dünyası, Güney Kafkasların Hıristiyan halkları, Moğollar ve Çinliler Kıpçak (Kıbçak, Kıfçak) olarak kaydetmiştir. Kıpçak sözcüğünün etimolojisiyle ilgili kesin bir sonuca varılamamıştır (Arat, 1955).

13. yy. ortalarından 14. yy. sonlarına kadar Altın Ordu Devleti'nin sınırlarının Tuna'ya kadar genişlemesi ile Kıpçak Bozkırlarındaki Tatar Türklerinden bir kısmı, Dobruca Bölgesine gelip yerleşirler. Osmanlı devleti zamanında II.Beyazıt Dobruca'yı fethettikten sonra Karadeniz'in kuzeyinden çağırdığı Tatarlarla, Anadolu'dan getirdiği Türkleri Dobruca'ya yerleştirmiştir. Özellikle 1783'te Kırım'ın Rusya'ya

Dobruca- Köstence Ağzı Zarf-Fiilleri ve Anadolu Ağzları Zarf-Fiilleri Üzerine Değerlendirmeler

bağlanması ile binlerce Kırım Türkü Dobruca bölgesine göç edip orada yerleşmeye mecbur kalmışlar. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından sonra Romanya bağımsızlığını kazanır ve bu tarihten sonra Dobruca Türkleri "Ak Topraklar" dedikleri Anadolu'ya göç etmeye başlarlar. Dobruca, 1417'den 1877'ye kadar Osmanlı hâkimiyeti altında kalmıştır (Murtazayeva, 2010).

Kuman- Kıpçak Türkçesi:

Samayloviç'in tasnifinde Tav grubu "Kuzey-Batı-Kıpçak diye adlandırılmış, ol- grubu ise Güney-Batı, Türkmen olarak adlandırılmış olmasına rağmen, Kaşgarlı Oğuz ve Kıpçak Türkçelerini birlikte zikretmiştir. Aslında o dönemde iki lehçe birbirinden farklı özellikler taşımazken Kıpçakların kuzeye Türkmenlerin güneye göç etmeleri ile iki lehçede farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Sonra Mısır'da iki Türk kavmi tekrar birleşmiş ve iki kavmin dil özellikleri de birbirinden ayırt edilemez olmuştur (Karamanlıoğlu, 1994). Tarihte Kıpçak-Kuman adları uzunca bir süre yan yana geçmiştir. Aslında bu kavmi birlik iki ayrı kavmin sonradan birleşerek oluşturduğu bir birliktir. Kıpçakların yaşadıkları alanlarda bir araya gelen bu iki kavim kaynaşmış ve ortak diyebileceğimiz bir yazı dilini paylaşmışlardır (Özyetgin, 2006).

Dobruca – Köstence Ağzı:

Romanya'daki Türk Tatar ağızları Kırım'daki Türk Tatar Türkçesiyle birlikte Kuzey-Batı Türk lehçeleri grubuna girer. Bu grup Volga lehçeleri içinde ele alınır. Tarihi derinlik bakımından Kıpçak Türkçesinin bir devamıdır. Kaynaklar bu bölgede konuşulan Türkçeye bazen *Tatarca*, bazen *Kırım Tatarcası*, bazen de *Kırım Türkçesi* adını verirler. Tarihi Kıpçak lehçelerine dâhil olan bu ağızlardan Kırım'da konuşulan Türkçe ile Romanya'nın Dobruca bölgesinde konuşulan Türkçe ortak özellikler gösterir ve bölgede konuşulan Nogay lehçesiyle birlikte bunların kökenleri Türk dilinin Kıpçak kolunu oluşturur (Menabit, 2006).

Dobruca'da aşağı yukarı birbirine yakın sayıdaki Rumeli ve Tatar Türkçesi konuşurların sayısı, farklı kaynaklara göre 50 bin ile 80 bin arasındadır. Bölgedeki bazı Türk olmayan Müslümanlar da kendilerini Türk, dillerini Türkçe olarak kabul ederler. Romanya Tatar Türkleri de kendilerini Tatar, Tat, Nogay, Türk, Tatar Türkü, Türk-Tatar; dillerini ise Tatarca, Nogayca, Tatça vb. olarak nitelendirmektedirler ve Kırım Tatarı, Nogay, Türk-Tat, Kerç, Çongar, Tat gibi etnik adlandırmaları Tatar kültürünün bir zenginliği olarak kabul etmektedirler. Rumeli Türkçesi dışındaki bütün 'Türk diyalektleri' Kırım Tatarca çatısı altında toplanmaktadır. Dobruca'da konuşulan Tatarca'yı, Kırım Tatarcasının bir diyalekti olarak kabul eden Romanya Tatarları, kendi kökenleri ile Kırım ve Kırım Tatarları arasındaki güçlü bağların farkındadır. 1992 senesinde yapılan son sayıma göre Dobruca'nın Köstence bölgesinde yaşayan Kırımlı Türklerin sayısı 45 bin civarındadır (Murtazayeva, 2010). Bu Oğuz ve Kıpçak kökenli Türk

toplulukları birbirinin konuşmalarını rahatlıkla anlamakta, fakat lehçe özelliklerini etkileşimden uzak tutmaktadırlar (Menabit, 2006).

Anadolu Türkleri:

Anadolu'ya çeşitli Türk boyları (Peçenek, Kıpçak, Oğuz vs.) milattan önceki dönemlerden beri geldilerse de, bu toprakların Türkleşmesi 11. Yüzyıldan sonraki yoğun Oğuz göçleri ile olmuştur. 11. yüzyıldan sonraki yoğun Oğuz göçleri ve daha sonrasında, Oğuz olmayan az sayıda bazı (Kıpçak, Çiğil) Türk grupları da Anadolu'ya gelmiştir. Son bir-iki yüzyıl zarfında gelen boylar ise Ulupamir Kırgızları, Afyonkarahisar'daki, Eskişehir'deki Karaçaylar, Nogaylar, Konya'daki Özbekler vs. (Gülsevin, 2010).

Anadolu Ağızları:

Anadolu ağızlarının temelini Orta Asya'dan çeşitli etkenlerle yüzyıllar içerisinde Anadolu'ya göç etmiş Oğuz boylarının konuşmaları oluşturmaktadır. Ancak Oğuzlardan önce Anadolu'ya gelmiş olan Peçenek, Kuman ve Kıpçakların da izleri Batı Karadeniz yöresinde görülebilmektedir. Bunlardan başka Sakalar Doğu ve Güney Doğu Anadolu ağızlarında etkili olmuştur. Daha sonraları da Kırgız, Kazak, Uygur, Türkmen, Özbek, Azerî, Kırım-Tatar, Kazan-Tatar, Mişer, Nogay, Karakalpak gibi Türk boyları da farklı tarihlerde Anadolu'ya gelmişler ve kendi lehçe ve ağız özellikleri ile Anadolu ağızlarına bir çeşni katmışlardır (Korkmaz, 2015).

Zarf-fiiller:

Dilin anlamlı en küçük birimi olan kelimelerin tek başına kullanılmaları insanların anlaşması için yeterli değildir. Anlaşabilmek için kelimelerin birleşerek yargısız veya yargılı birlikler oluşturması gereklidir, yani kelime grupları ve cümleler meydana getirmelidir. Bu birleşmeler için dillerde farklı yöntemler kullanılmaktadır. Türkçede kelimelerin bağlanması ekler ve uydu kelimeler yardımıyla sağlanmaktadır. Bunlardan hâl ekleri, zarf-fiil ekleri ve edatlar özellikle cümlenin kuruluşunda bağlayıcılık görevini üstlenirler. Bu nedenledir ki çalışma konumuz olan zarf-fiillerle hâl ekleri ve edatlar arasında yakın ilişki vardır, bu üç unsur zaman zaman birbirlerine destek olurlar.

Cümle kuruluşunda ismin yükleme bağlanması hâl ekleri ve edatlarla olurken fiilin yükleme bağlanması zarf-fiil ekleri ile olmaktadır. Ergin (2009: 138), "Gerundiumlar sayesinde fiiller hâl şekline sokulmakla o kök ve gövdelerin karşıladığı hareketler hüküm taşımayan bir şekle bağlanmış olurlar. Başka dillerde yan cümlelerle dolu birleşik cümlelerle ifade edilen fikirler Türkçede basit cümlelerle anlatılır." diyerek Türkçenin zarf-fiil ekleri sayesinde nasıl bir zengin ve akıcı bir anlatım gücüne sahip olduğunu vurgular. Korkmaz ise, bir yanıyla fiil, bir yanıyla zarf özelliği taşıdıkları için fiil yönleriyle zaman ve hareket, zarf yönleri ile de bir oluş ve kılışın durumunu ve tarzını bildirirler dedikten sonra zarf-fiillerin şahsa ve zamana bağlı bir yargı bildirmeyen fakat yargı bildiren fiillerin zarfı olan yardımcılarıdır der ve çekimli fiile dönüşmelerinin mümkün olmadıklarını belirtir. Fiil kök ve gövdelerine

Dobruca- Köstence Ağız Zarf-Fiilleri ve Anadolu Ağızları Zarf-Fiilleri Üzerine Değerlendirmeler

bazı eklerle oluşturulan bu zarf-fiillerin bazı kalıplaşmalar dışında ada dönüşmeleri özelliklerinin olmadığını belirten Korkmaz, zarf-fiilleri yapı bakımından üçe ayırmış ve -A,-All,- -ArAk, -I/-U, -Ip/-Up, -mAdAn, -Inca,-/UncA –ken ekleri ile yapılanları “gerçek zarf-fiiller”; ad-fiil veya sıfat-fiillerin bazı hâl ekleri ile birleşmesinden oluşan –mAksızIn, -mAkIA, -DIkçA/-DUkçA, -mişçAsInA gibi eklerle yapılanları ise “ad-fiillerle ve sıfat-fiillerle kurulanlar”; –DI ml / -DU mU, -r...-mAz gibi zarf-fiil işlevi gören birleşik yapıları ise “değişik yapıda zarf-fiiller” olarak adlandırmıştır (Korkmaz, 2014: 983-1038).

Banguoğlu (2015), genel olarak ‘yatık fiiller’ olarak adlandırdığı fiilimsilere adfiil, sıfatfiil, zarffiil demeyi uygun bulmuş ve zarffiiller fiilin zarf işleyişine girmek için aldığı özel şekillerdir dedikten sonra yapısal değil işlevsel bir tasnif yapmış; **ulama** (-Ip/-Up), hâl (-A, -ArAk, -ken), **karşıtlama** (-mAdAn, -mAksızIn, -AcAğImA,-mAktAnsA vb.), **zaman** (-Inca/-UncA, -All, -DIkçA/-DUkçA), -DIğIndA/-DUğUndA,-AnA kadar), **sebep** (-AcAğIndAn, -DIğIndAn / -DUğUndAn vb.) ve **karşılaştırma** (-DIğI gibi, -DIğI kadar vb) olmak üzere beş bölüme ayırmış. Banguoğlu’nun zarf-fiil eki olarak inceledikleri içinde yalnızca ekler değil ek + edat yapısında olup Gülsevin (2000)’in ‘birleşik zarf-fiiller’ olarak adlandırdıklarına da yer verdiği görülmektedir.

Kırgızların *çakçıl* (Gültekin, 2011), Kazakların *Kösemşe* ve *Pısıktavış* (Tekin, 2006) olarak adlandırdığı zarf-fiiller için Türkiye Türkçesinde Latince kökenli ‘gerundium’ terimine Türkçe karşılık bulma konusunda birleşilmiş değildir: *ulaç* Hatiboğlu (1969), Gencan (1975), Vardar (1980); *bağ-fiil* Ediskun (1985), *zarf-fiil* Karahan (2011), Korkmaz (2014), Banguoğlu (2015), *zarf-eylem* Karaağaç (2012) gibi.

Türkçede zarf-fiil ekleri

Köktürk ve Uygur metinlerinde:

-p ; -p/-ip;-up/-üp

-pan/-pen

-u/-ü; -I/-i; -yu

-a/-e

-ğalı/-geli; nadiren -kılı/-keli

-In/ -Un ; -yIn/ -yUn

-matı/ -madı; –meti/ -medi; -matın / -madın; -metin/- medin

-ğınça / -ginçe, nadiren -kınça / -kinçe

-ken (Gabain: 1988.86)

Görüldüğü üzere Eski Türkçede 9 tip zarf-fiil eki vardır.

Türkiye Türkçesinde zarf-fiil ekleri:

Günümüz Türkiye Türkçesinde ölçünlü dilde ise asıl zarf-fiil eklerini Ergin'i esas alarak söyleyecek olursak, canlılığını yitirmiş olanlar ve ağızlarda kullanılanlar hariç, 8 adet zarf-fiil eki vardır:

-Ip / -Up, -A, -I/-U, -ArAk, -AlI, -InCA/-UnCA, -mAdAn, -ken (Ergin, 2009).

Günümüzde diğer Çağdaş Türk Lehçelerine göz atarak Türkçedeki zarf-fiilin genel durumunu belirleyelim.

Çağdaş Türk Lehçelerinde zarf-fiil ekleri:

Azerbaycan Türkçesinde 10 tür zarf-fiil eki kullanılmaktadır:

-a/-e, -anda / -ende, -r...-mAz, --araç/-erek, -ken, -dIğça/-dikçe /-duğça/-dükçe, -dığda/ -dikte / -duğda / -dükte, -ıb /-ib /-ub/ -üb, -ınca/ -ince/ -unca / -ünce, -cağ /-cek, -madan /-meden (Buran, 2010)

Türkmen Türkçesindeki zarf-fiil ekleri Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesindeki eklerden çok farklı olmamakla birlikte -ban/-ben ve -maan/-meen, -kaa/-kee gibi ses değişikliği geçirmiş şekiller görülmektedir:

-ban/-ben, -a/-e (y), -alı/-eli, -dıkça/-dikçe, -anda/ -ende, -ınça/-inçe, -ıp/ -ip, -kaa/-kee, -maan/-meen (Buran, 2010)

Özbek Türkçesinde ise 11 adet zarf-fiil eki kullanılmaktadır:

-(i)b (-bân), -e/-y, -geç, -geli, -gende, -geni, -geniçe, - günce, -e-ken, -masden, -mey

Uygur Türkçesinde 13 adet zarf-fiil eki kullanılmaktadır:

-a(y), -mAy/ -mAyIn , -ArdA , --(i)p / (U)p, -gili /-gini, -mAskA, -mAstA, -mastın/-mestin, -ğaç, -ğaçka, -ğançe, -ğanda, -ğanga, -gıçe (Buran, 2010)

Tatar Türkçesinde 6 adet zarf-fiil eki vardır: -a (-e; -y,-ıy, -i), -ğaç, -ğançı, -ğanda, -mıyça, -ıp (-ep,-p) (Buran, 2010)

Kazak Türkçesinde 7 adet zarf-fiil eki görülür:

- a/ -y, -ğalı, -ğanda, -ğanşa, -Ip/-p, -mAy/ -bAy/-pAy, -mayınşa / -bayınşa, /-payınşa. (Buran, 2010)

Kırgız Türkçesinde ise ses değişimleri ve farklı birleşmelerle oluşmuş başlıca 10 zarf fiil eki görülmektedir:

-A/ -O /-y, -ardA / -OrdO / -rdA, -bAstAn / -bOstOn, -gAnçA / -kAnçA, -gAnda / -kAndA, -gAnI, -gOnU/ -kAnI/ -kOnU, -glçA /--gUçA/-klçA /-kUçA, -mayınçA/ -mOyUnçA, -p / -Ip /-Up:(Buran, 2010)

Genel olarak değerlendirecek olursak Türkçede **altı ile on üç** arasında değişen sayıda zarf-fiil eki görülmektedir. Eski Türkçede dokuz olan zarf-fiil eki sayısının günümüz Türk lehçelerinde çok fazla arttığı söylenemez. Fakat günümüz Türkiye Türkçesinde ölçünlü dilde kullanılan zarf-fiil işlevi kazanmış ve Gülsevin'in *birleşik zarf-fiiller* olarak adlandırdığı-DİkçA/-DUkçA , -r...-mAz, -cAsInA, - mAkSlzIn, -DI /-DU ml /mU, DİğInA / -DUğUndA , -AcAk gibi, -AcAk kadar, -mAk üzere vb zarf-fiilleri de saydığımız takdirde sayının oldukça çok olduğunu görmekteyiz. Gülsevin (2000) **doksan bir** zarf-fiil tespit etmiştir.

Türkiye Türkçesi ağızlarındaki zarf-fiil ekleri:

Türkiye Türkçesi ağızları zarf-fiil yönünden oldukça zengindir. Bu konuda bir fikir vermesi açısından örnek olarak Hatay ağızında kullanılan zarf-fiillere göz atılacak olunursa, Hatay ağızında 18 adet zarf-fiil eki tespit edilmiştir. Bu eklerden bir kısmı ölçünlü dilde de kullanılmaktadır, bir kısmı ise yalnızca ağızlara özgüdür. Bunlardan -IşIn / -UşUn, -Ik / -Uk yörede oldukça işlek kullanılmaktadır:

-IşIn/ -UşUn , - Ik / -Uk , -IşkAn, - Ip /-Up, -A, -I/-U, -ArAk,-All,-IncA / -UncA, -mAdAn, -ken, -rAkdAn, - Incl/-InçI/ -UncU/-UnçU, - Inclk/-InçIk/ -UncUk/-UnçUk, -IncAnA/ -UncAnA, -IşI / -UşU, -IşInA,- IşkA, -IşkIn, -ke, -kAnA, In /-Un; -AcA, -AnAçA, -AndA, -DI/-DU, -AssA, -DİğIm bille, DİğImca, - DlynAn, -DİğImnan (Öztürk, 2009).

Karahan (2011), Anadolu ağızlarındaki zarf-fiilleri yapısal olarak beş grupta tasnif etmiştir:

1. Zarf-fiil eklerinden genişlemiş ve değişmiş şekiller: -AlAk, -ArAkDA, -ArAkDAn; -IncAz,- IncAn, -IncAk, -IncAkIn;- If,-IpsIrA;-kAnA, -kAnI, -kAnAm; -mAdAnA vb.
2. Sıfat-fiil eklerinden genişlemiş ekler:-AcAğInDA, -AcĀsIl; -AnA, -AnAcA, -AncA, -AndA, -AncAz; -AsyA, -AsIcAya; -dlkcAk, -dlkcAn, -dlkcAz, -dlkdA, - dlğInA, -dlksIrA; -mAzIyA, -mAzDAn; -mAmlş vb.
3. İsim-fiil eklerinden genişlemiş şekiller:-IşIn, IşğIn, -Işklma,- IşkAnA, -IşIA, IşIA,- IşIAk, - IşIAz, -IşII,- -IşIIk, -IşdAğA, -IşdAğAn, - IşdĀnI; -mAcA, -mAdA, -mAylAn; -mAkDA, -mAkDAysA.
4. Arkaik yapı ve anlam özelliği taşıyan ekler: -A, -I, -IcAk, -dI,-sA
5. Diğer zarf-fiiller: -Ik, -IsIrAk , -Inslr, -InşI

Dilde en az çaba yasasının tersine olarak Türkiye Türkçesinde ağızlarda ve ölçünlü dilde ek ve edat birleşmeleriyle zarf-fiiller ve zarf-fiil işlevli yapılar üretilmektedir. Özellikle bu konuda Karahan'ın çalışmasında tasnife tabii tuttuğu 79 adet zarf-fiil ekine bakarak, Türkiye Türkçesi ağızlarının oldukça üretken olduğu söyleyebiliriz.

Dobruca ve Köstence ağızlarındaki zarf-fiil ekleri:

Dobruca ve Köstence ağızlarındaki 9 tür zarf-fiil eki kullanılmaktadır, bu zarf-fiil eklerini ve zarf-fiil işlevli yapıları şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1. Eski Türkçeden beri zarf-fiil olarak kullanılanlar: -A, , -y , -p/ -lp, -ken
2. Eski Türkçedeki zarf-fiil eklerinden ses değişikliği geçirmiş olanlar:-mAdAn
3. Ek birleşmesiyle olanlar:- ArAk, -ğAndA / -kAndA ,
4. Ek ve edat birleşmesiyle olanlar: - gAn son
5. -gAnnAn sebep (Murtazayeva, 2010).

Dobruca- Köstence Ağızı Zarf-Fiil Ekleri ile Anadolu Ağızlarındaki zarf-fiil ekleri üzerine değerlendirmeler:***-A**

Bu zarf-fiil eki Dobruca-Köstence ağızında ünlü uyumlarına uymaktadır:

“Sız **keleturnız**, men cer azırlıyım!diydi”. (NTYM VIII -61) kel-e+ tur-

“- Anı, onday étıp **alagoyarsın** cın kızın`diydi”. (NTYM V -89) al-a + goy- (Menabit, 2006.159)

sakın neneñi babanñi birağma kızım yazaber mektıp (19. Kaynak kişi/ satır 40) yaz-a+ber-, *balası keleyatır diy atman diy* (12. Kaynak Kişi/ Satır 227) kel-e+yat- (Murtazeyeva: 2010).

Ek Anadolu ağızlarında da ünlü uyumlarına uymaktadır. (Karahana, 2011.345):

“**gele** gel Sakarya’ya geldiler”, “sen balıkları **ala** al git” (Günay, 1078: 187).

-A zarf-fiilinin işlevleri:

1.tasviri birleşik fiiller kurmaktadır.

Dobruca-Köstence ağızından örnekler:

“Toy etecekler ama, oğiy anası **bızabère**”.(KTMIV-64)

“Dünyanın dört bir köşesinde Tatarlar şümdü bile dağınık halde yaşaylar ve erkez bo milli hazinegye katkıda **bulunabilir**” (KTSM XIX -26) (Menabit, 2006: 160)

Anadolu ağızlarından örnekler:

*bi sarma sardı yarım sahat dolandılar ne **yılayabiliyü** o da ne dayımın sarmasını **söktürebiliyü***. (33/28 -29) – Malatya Ağızı (Gülseren, 2000: 33).

3.İkilemeler kurmaktadır.

Dobruca- Köstence Ağzı Zarf-Fiilleri ve Anadolu Ağzları Zarf-Fiilleri Üzerine Değerlendirmeler

Dobruca-Köstence ağzından örnekler:

“Coldan alıp kaçtılar, **bakırta bakırta**”. (KTSM XIIa-9) (Menabit, 2006: 164)

“koy koyden yure yure tap romanye kelgenner” Kaynak kişi 2/ satır 42-43 (Murtazayeva, 2010: 87).

Anadolu ağzlarından örnekler:

“milangazda yavaş yavaş **döndere döndere** gendini, çeviriyurum gendini”.-5.1.1-13,“**ola ola** oldu, besledik böyüttük”.-1.1.1-11 (Öztürk, 2009: 230)

*-y

Bu zarf-fiil eki Türkiye Türkçesinde kullanılmamaktadır.

1.Dobruca-Köstence ağzında ise ünlülerden sonra kullanılan bu zarf-fiil eki tasviri birleşik fiiller kurmaktadır.

“Sen mınav insanıñ başında **bekliy tur** (KTMYV-13).” (Menabit, 2006: 158)

2.İkilemeler kurmaktadır.

“Dedı **bolay bolay** İrfan sağa kelgyenleri cırtıp ata”. (NTSM Vb -50)” (Menabit, 2006: 158)

*-p / Ip

Eski Türkçede ünlülerden sonra –p, ünsüzlerden sonra –Ip/-Up şeklinde olan bu zarf-fiil eki Türkiye Türkçesinde ölçünlü dilde ve ağzlarda ünlülerden sonra -(y) Ip/-Up, ünsüzlerden sonra –Ip/-Up şeklindedir. Dobruca- Köstence ağzında ise ünlülerden sonra –p, ünsüzlerden sonra –Ip şeklindedir.

Dobruca-Köstence ağzından örnekler:

“romencege **cevirip** calışkan soñ annadım – kaynak kişi 1/ satır 33-34” (Murtazayeva, 2010: 78-79)

“men biñ doğuz yüz seksen ekide türkiyeden **saklap** ketirdim – kaynak kişi1 / satır 19-20.” (Murtazayeva, 2010: 78-79)

“kardaşların **barıp** keliyatır **dep** aytarlar. (NTYM VI -243)” (Menabit, 2006: 158)

“Seneler keştı, on on ekı yaşından sora **şalışıp** başladık. (KTSM I-4)” (Menabit, 2006: 243)

Anadolu ağzlarından örnekler:

“ondan soñra atğı **atıp** dağılırlar.(8.1.1-9), oğlanın evinden toplanıyorlar, giderler kirveyi **alıp** geliler buraya bayrağı dikerler.(6.4.1-4); fenerini **yakup** suri halinde çarşıye giderdiler” (Günay, 1978: 215)

-p / Ip zarf-fiil ekinin işlevleri:

1.Bu zarf-fiil ekinin asıl görevi Türkçede bir fiili kendisinden sonra gerçekleşen diğer fiile bağlamaktır.

Dobruca-Köstence ağzından örnekler:

“Sa^avaman kırtıyge sūt **alıp kelemen**”. (NTSM VIII -29), Menı **alıp kettiler** başka bır koylergye”. (KTSM Xİa -1)” (Menabit, 2006: 157)

Anadolu ağzlarından örnekler:

“oğlum dur seni her tarafından öpücüm **deyip asgerlere sarılolar** (NY/36-37); **şimdi evde oturup çocuk bakolar** (AÇ/9). “(Öztürk, 2015: 214)

2. Tasviri birleşik fiiller kurmaktadır.

Dobruca-Köstence ağzından örnekler:

“Sen a^avziñ **aşip tur**”. (KTYM VI -114)” (Menabit, 2006: 157)

“Sewastopolga askeriye papırıman **barıp turdıg**.(3. kaynak kişi, 361.satır)” (Murtazayeva, 2010: 106)

Anadolu ağzlarından örnekler:

“çok hoşuna **gétTi seni yıkamam, hahalayıp duruyosun**.(1.13.1-11)” (Öztürk, 201-214).

3. İkilemeler kurmaktadır.

Dobruca-Köstence ağzından örnekler:

“Vağıtlarında **cılap cılap** yazğanların”. (KTSM IXa-24)”(Menabit, 2006: 165).

“ So cugan yerine **kelip kete eken gece ya kılabalığ edı** (13. Kaynak kişi/119. Satır)” (Murtazayeva, 2010: 170)

Anadolu ağzlarından örnekler:

“Mutfağa **gidip gelene ğaddær yorulom** (AK/41)” (Öztürk, 2015: 104)

“ Ğalabalıĝ **olup olmadıĝına göre**” (Öztürk, 2009.234)

*- **ken**

Eski Türkçede tek şekilli olarak görülen bu zarf-fiil eki Dobruca-Köstence ağzında da tek şekillidir. Ek Türkiye Türkçesi ölçünlü dilde tek şekillidir, kalın ünlülü şekli yoktur. Ancak Anadolu ağzlarında ekin kalın ünlülü şekilleri de görülmektedir (-ken /- kan):

Dobruca-Köstence ağzından örnekler:

“Arafatka **keterken dağda başta taşımızını topladık**”. (KTSM İİa-39)” (Menabit, 2006: 165)

“Tatarlar tatar da atı **bar èken** ama biraz bulgarlarman **ķarisiķmız-** (16. Kaynak kişi/95-96. Satır)” (Murtazayeva, 2010: 186)

Dobruca- Köstence Ağzı Zarf-Fiilleri ve Anadolu Ağzları Zarf-Fiilleri Üzerine Değerlendirmeler

Dobruca-Köstence ağzında ekin bulunma hali ile genişlemiş şekilleri de kullanılmaktadır:

“Ekî üş gün otra onda, sora **namaz kıla ekende** vefa ola onda Türkiye’de”. (KTSM VI-18)” (Menabit, 2006: 165)

“Aklımda maneler **caş ekende** ne aytayım (18. Kaynak kişi/4. Satır)” (Murtazayeva, 2010: 193)

Anadolu ağzlarından örnekler:

Anadolu ağzlarında ekin –kAnA, -kA şekillerine de rastlanmaktadır.

“**oynakana, gelirke, çalışırken**”(Gülsevin, 2002: 15-16)

Dayım oğlu **dururkan** ele varır mıyım?(3.6.1-3), çulu **doğurkan** kirKit elimizle vurur, arada geçirdiğimize pizziK derler, arpaç atarlar, vururlar .(8.5.2-8), aradan **gelirke** bir dinledim ki benim göynun sesi geliyo. (12.71-11), bak şimdi éyi dinle **çocüğkana** guvvat topra ğa verilirmiş. (8.5.1-9)”

(Öztürk, 2009: 237)

-ken zarf-fiil ekinin işlevleri:

Kurduğu zaman zarflarıyla temel fiilin gerçekleştiği zamanı belirtir.

Dobruca- Köstence ağzından örnekler:

“Bis kırımdan **çiiKar ekèn** sigaraqlar tütiy kaldı.(19. Kaynak kişi/ 49-50. Satır)” (Murtazayeva, 2010: s. 199)

“Lisede **ekende** bir gezi yasadık Türkiyege öğretmenlik evinde otırdık”. (KTSM VII-5)” (Menabit, 2006: 165)

Anadolu ağzlarından örnekler:

“**Barabarkene** ğaynımıñ biri çobanıdı-(8.2.4-19), o **varkan** gelmediler –(NSO/111)”) (Öztürk, 2015: 106)

* -mAdAn

Eski Türkçede -matı/ -madı; –meti/ -medi; -matın / -madın; -metin/- medin (Gabain:1988) şeklinde olan bu ek Dobruca-Köstence ağzında da Anadolu ağzlarında da –mAdAn şeklinde olup, Türkiye Türkçesinde –Ip/-Up, -A, -ArAk eklerinin olumsuz karşılığı için kullanılır, yani fiildeki oluşun zaman ve tarzını bildiren olumsuz zarf-fiiller türetir (Korkmaz, 2005).

Dobruca- Köstence ağzında da ek, kalınlık-incelik uyumuna uymakta ve -mAdAn şeklindedir:

“Cuma günü kan balası camıge azırleniyatırğanda, bala **toktamadan** cılaydı. (NTYM III -57),

Çımsege **korınmeden**, odasıñ kıredı, catadı. (NTYM IV -84)” (Menabit, 2006.165)

“Sātlerce otrasıñ keşe ƙundus turmadan -3. kaynak kişi/ 184-185. Satır;- *ne gadar zāmet cekseñ sawabı o gadar pazla diy zaten ƙuranda birge olay diy zāmet çekmeden-*(3. Kaynak kişi/224-225. Satır)”(Murtazayeva, 2010: 100-101)

Anadolu ağızlarından örnekler:

“*Sen gelin gētmeden bir gelin hamamına gidek dedim (NSO/97), giyer arƙasına baƙmadan gēdermişti (İNF/224)*” (Öztürk, 2015: 107)

-mAdAn zarf-fiil ekinin işlevleri:

1.Fiildeki oluşun tarzını bildiren olumsuz zarf-fiiller türetir.

Dobruca- Köstence ağızından örnekler:

domız etı bereler dep haytıp keldı turmadan- (14. Kaynak kişi/25-26. Satır;)” (Murtazayeva, 2010.100-101)

“ *Gece yüklamadan bekliydi.*” (NTYM II -75)” (Menabit, 2006: 165)

Anadolu ağızlarından örnekler:

“*Hasdalanmadan alıoğ götürıoğ (IV/57-78), Allāh ağılmı almadan canımı al (VIII/73-69)*” (Haşimi, 2016: 187)

1.Fiildeki oluşun zamanını bildiren olumsuz zarf-fiiller türetir.

Dobruca- Köstence ağızından örnekler:

“*Balaga üyretceñ üyretmeden bilmiy* (3. Kaynak kişi/296. Satır)” (Murtazayeva, 2010: 142)

Molla, nardıñ bırıñı mısapırge kostermeden casıradı, bırıñı eğıge böledi, yarıñıñ mısapırgeye bëredı, yarıñıñ da özi ciydi. (NTYM IX -28) (Menabit, 2006: 165)

Anadolu ağızlarından örnekler.

“*bir ayı dolmadan gelinner birbirine çırırđı. (I/45)*” (Haşimi, 2016: 237)

“*çok geçmeden gelir biñlerce asger.*(7.2.1-26)” (Öztürk, 2009: 237)

*-ArAk

İki heceli olması, bu ekin birleşik bir ek olduğunu düşündürmektedir. Eski Türkçe metinlerinde olmayan bu ek Ergin(2009: 338-348)’e göre –A zarf-fiil eki ile +rAk isimden isim yapım ekinin birleşmesinde oluşmuştur.

Dobruca-Köstence ağızında kullanım sıklığı fazla olmayan –ArAk eki kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır:

Dobruca- Köstence Ağzı Zarf-Fiilleri ve Anadolu Ağzları Zarf-Fiilleri Üzerine Değerlendirmeler

“*Kelin uzatıp ketçekmiz diyerek, bin doviz yüz dovizdan sora Genel Sekreter olarak ve Karadeniz Gazetesinin baş redaktor olarak çalışaman*” (Menabit, 2006: 301-320)

Anadolu ağzlarında +dAn çıkma hâliyle genişlemiş –ArAk dAn şekli de görülen ek, kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır:

ālaşarağ ğaldılar “ağlaşarak kaldılar” (II/28-35), amca diyerek uyad “amca diyerek uyandır” (V/59-33) (Haşimi, 2016: 183)

-ArAk zarf-fiil ekinin işlevleri:

Durum işlevi ile eklendiği fiili, kendisinden sonra gelen fiile/fiilimsiye bağlar.

Dobruca-Köstence ağzından örnekler:

“*Kelin uzatıp ketçekmiz diyerek, bin doviz yüz dovizdan sora Genel Sekreter olarak ve Karadeniz Gazetesinin baş redaktor olarak çalışaman*” (Menabit, 2006: 301-320)

Anadolu ağzlarından örnekler:

“*O günün şartlarına göre bi pissik damdan dama sekerek getmiş, (UA/20), dayak yiyerek giderdik (İD/19)*”. (Öztürk, 2015: 101)

2.Sebepl işlevi ile eklendiği fiili, kendisinden sonra gelen fiile / fiilimsiye bağlar:

Taranan Dobruca-Köstence ağzı metinlerinde örnek tespit edilememiştir.

Anadolu ağzlarında örnekler:

“*Vallahi ciGerimsin sen ben sosyal yardımına başvurdum, oğlumun; romatizmam var deyerekten.*(NS/121)” (Öztürk, 2015: 101)

-ğAndA / -kAndA

-gAn sıfat-fiil eki ile +dA bulunma hâlinin birleşmesinden oluşan bu ek Dobruca-Köstence ağzında oldukça işlek olarak kullanılmaktadır.

Kalınlık-incelik uyumuna ve ünsüz uyumuna uymaktadır:

“*Bir biri ustine kabir kelgende bızın tatarlarını koteklegenner, haremin nesi salonnarın nesin kezgende bir kışkayıklı bir anim bar edi,yaltaa ketkende o boylar sade başsa meywa bahsaları bar.*”(Murtazayeva, 2010: 96-97)

“Mektep başlağanda pıtın sınıflarğa başlanğış testi bêremiz. (KTSM VIII -10), Pırlanğanda da adetin yasay edı. (KTSM IXa -61), “Şığayatğanda, yakın barıp karay”. (KTMV VI-45), “Karayman betine, kozi sankem kıyış, karayman konışğanda aevzi kıyışip kete”. (KTSM X -9)” (Menabit, 2006: 164)

Azeri sahasında –IncA/-UncA zarf-fiili işlevinde kullanılan bu ek Anadolu ağızlarında özellikle Kars ağızında –AndA biçimi işlek olarak kullanılmakta olup kalınlık incelik uyumuna uymaktadır:

“Bu oğullarına nesaat etmiş ki ben **ölende** benim mezarımı gelin behleyin., Senin babağın babası **ölende** ben iri deliğannıydım., Gine ahşam **olanda** şehzade gine geliyor orıya., Bütün vezir vizeresi **yığılanda** emredir ki hanım içdam olacak.” (Balci, 1996: 42-43)

-ğAndA / -kAndA zarf-fiil ekinin işlevleri:

Dobruca- Köstence ağızında –IncA/-UncA işleviyle zaman bildiren zarf-fiiller türetir:

“Babası kıvalnı cergye **atkıanda** kız atlıp şığa, babası o yerde tükânı kıpay (**KTSM XIİb -39**)” (Menabit: 2006. 164)

“Bizge suberek ketirdı tatar kızları bar **servit etkende** so ğarsonnar bız bereketli olsun diymız (3. Kaynak kişi;130. Satır).” (Murtazayeva, 2010: 98)

Anadolu ağızlarında –IncA/-UncA işleviyle zaman bildiren zarf-fiiller türetir:

“Bizim top içimize **düşende** birinci tabur ğomutanı dedi ki, sağa çekilin.”, “Ondan sora küçük kızın beline **bağlayanda** küçük kız diyir ki..” (Balci, 1996: 42)

-gAn son

Gülsevin’in (2000, s.122-143) “birleşik zarf-fiiller” olarak adlandırdığı gibi ‘fiil+ ek+ sonra’ yapısında bir zarf-fiil işlevli yapıdır. Türkiye Türkçesindeki benzeri -DİktAn /-DUktAn sonra’dır.

Ünlü ve ünsüz uyumlarına uyan bu zarf-fiil, eklendiği fiili –Dİğl zaman, -DİğİndA anlamıyla zarf yapar. Bu yapı, Dobruca-Köstence ağızı için yararlandığımız “Nazmiye Murtazayeva, **Kırım Türkçesi Romanya Köstence Ağızı – Ses Bilgisi, Metin, Sözlük**, 2010” adlı yüksek lisans çalışmasının metinler bölümünde kullanım sıklığı ile dikkatimizi çekmiştir.

“evelden men kışkene ekende romen mektebine kete edik ondan **kelgen son** iyli **olgan son** tatar mektebine kete edig.”(9. Kaynak kişi, 23.satır)” (Murtazayeva, 2010: 133)

–gAnnAn sebep

Dobruca- Köstence ağızında ‘sebep’ işlevi ile eklendiği fiili zarf yapan diğer bir birleşik yapıdır. Kullanım sıklığı fazla değildir. Türkiye Türkçesinde bu yapıya benzer olarak –Dİğl için, - AcAğl için, -mAsl için yapıları olabilir:

Sındı bu demokratsiy **bolgannan sebep** sende bar zangınsın ep zengınnisin mende yok.- (20. Kaynak kişi/142-143. Satır).” (Murtazayeva, 2010: 207)

Sonuç

Türkçenin zengin bir anlatıma sahip olmasında çok önemli rol oynayan zarf-fiillerin Anadolu ağzıları ile Dobruca-Köstence ağzlarındaki ortak ekleri, -A, -ArAk, -(I)p, -mAdAn, -ken ekleridir. Dobruca - Köstence ağzına özgü olup Anadolu ağzlarında görülmeyen zarf-fiil eki -y'dir, ek ve edat birleşmeleri ile oluşan zarf-fiil yapıları ise -gAndA, -gAndan son ve -gAnnAn sebep'tir; ama bunlardan -gAndA ekinin -AndA şekli Kars, Erzurum çevrelerinde işlek olarak görülmektedir. Türkiye Türkçesi ölçünlü dilde işlek bir zarf-fiil eki olan -InCA/-UncA zarf-fiil eki, Anadolu ağzlarının hepsinde işlek bir ek olarak kullanılırken Dobruca-Köstence ağzında bu eke rastlanmamıştır. Anadolu ağzlarında ölçünlü dile göre daha işlek kullanılan -I/-U zarf-fiil eki de Dobruca-Köstence ağzında görülmemektedir. Yine Türkiye Türkçesinde ölçünlü dilde ve ağzılarda canlı olarak kullanılan -All ekine de Dobruca-Köstence ağzı için taradığımız iki kaynakta da rastlanmamıştır. Zarf-fiillerin tasviri fiil kurmak, zaman ve durum zarfları türetmek, ikilemeler kurmak, zarf-fiil grupları oluşturmak işlev ve görevleri açısından Dobruca-Köstence ağzıları ile Anadolu ağzıları arasında pek fark görülmemektedir. Yirmi iki Oğuz boyunun konuşmalarına Peçenek, Kuman ve Kıpçakları, Sakalar; Kırgız, Kazak, Uygur, Türkmen, Özbek, Azerî, Kırım-Tatar, Kazan-Tatar, Mişer, Nogay, Karakalpak gibi Türk boylarının çeşni katmaları ile oluşan Anadolu ağzıları zarf-fiiller konusunda oldukça zengindir ve zarf-fiil üretmeye de devam etmektedir. Romencenin olumsuz etkisi, ağzın dayandığı bir ölçünlü dilin olmayışı gibi sebeplerle Dobruca-Köstence ağzı, Anadolu ağzıları kadar zengin bir zarf-fiil hazinesine sahip değildir.

Kaynaklar

- Arat, R. R. (1955). "Kıpçak maddesi", *İslam ansiklopedisi* C VI, İstanbul: MEB Yayınları, 713-716.
- Balci, İ. (1996). *Kars yerli ağzında cümle ve cümle yapıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin grameri*. Ankara: TDK yayınları, 427-440.
- Buran, A. ve Alkaya E. (2010). *Çağdaş Türk lehçeleri*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Caferoğlu, A. (1984). *Türk dili tarihi I-II*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 156.
- Ediskun, H. (1985). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, S. (2006). Ekstra Küçük bir dil olarak Romanya Tatar Türkçesi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* C.23, S.2.
- Ergin, M. (2009). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/ Yayım/ Tanıtım.
- Gencan, T. N. (1975). *Dilbilgisi*. Vol. 418. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gabain, A. M. (1988). *Eski Türkçenin grameri*-Çev. Mehmet Akalın. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsevin, G. (2000). Türkiye Türkçesinde birleşik zarf-fiiller. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* S.5, 122-143.
- Gülsevin, G. (2002). *Uşak ili ağzıları*. Ankara: TDK Yayınları, 15-16.
- Gülsevin, G. (2010). Anadolu ağzılarında etnik (boysal) özellikler ve Çepni ağzıları üzerine. *I. Uluslararası Türk Dialektolojisi Çalıştayı*, 15-20 Mayıs 2008, Gazi Magosa/Kıbrıs Türk Dilleri Araştırmaları, 20, 139-152.

- Gültekin, M. (2011). Kırgız Türkçesinde zarf-fiiller ve Türkiye Türkçesinde karşılıkları üzerine bir araştırma. *TÜBAR-XXX-/2011-Güz*. 99-126.
- Günay, T. (1978). *Rize ili ağızları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 187.
- Haşimi, A. (2016). *Kırıkkale ili ağızları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hatiboğlu, V. (1969). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 376.
- Karahan, L. (2011) Anadolu ağızlarında kullanılan bazı zarf-fiil ekleri. *Türk dili üzerine incelemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları, 345- 373.
- Karamanlioğlu, A. F. (1994). *Kıpçak Türkçesi grameri*. Ankara: TDK Yayınları, XIX-XX.
- Korkmaz, Z. (2005). Türkiye Türkçesindeki –madan/-meden <-matın/metin Zarf-Fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine. *Türk dili Üzerine araştırmalar C.I*.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi-şekil bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları, 841-883.
- Korkmaz, Z. (2015). Anadolu ve Rumeli ağızları. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Anadolu ve Rumeli Ağızları Paneli Konuşmaları.
- Menabit, C. S. (2006). Yazılı ve sözlü kaynaklara dayalı Romanya Türklerinin dili ve söz varlığı. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Murtazayeva, N. (2010). Kırım Türkçesi Romanya Köstence ağızı – ses bilgisi, metin, sözlük. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Öztürk, J. (2006). Antakya ağızında -⁹k ve -⁹şkAn eklerinin kullanımı, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Haziran 2006*, C: XCI, S: 654, 530-535.
- Öztürk, J. (2009). *Hatay ağızı*. Adana: Karahan Kitabevi, 230-239.
- Öztürk, J. (2015). *Antakya merkez ağızı*. İskenderun: Color Ofset.
- Özyetgin, A. M. (2006). *Tarihten bugüne Türk dili alanı*. Chinese Acedemy of Social Science, Sino-Foreign Relationship Department of Institute of History. www.eurasianhistory.com adresinden alınmıştır.
- Tekin, A. (2006). *Kazak Türkçesinde sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vardar, B. (1980.). *Dilbilim ve dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, F. (2004). -(y)XşXn zarf-fiili üzerine. *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, 20-26 Eylül 2004, Ankara: TDK Yayınları, 207-218.